

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Бердянський державний педагогічний університет
Факультет філології та соціальних комунікацій
Кафедра української та зарубіжної літератури і порівняльного
літературознавства

**Літати небом. Жити на Землі.
Геопоетичні стратегії сучасних
літературознавчих досліджень**

*Матеріали
Міжнародної наукової конференції*

Бердянськ – 2023 рік

УДК 821.161.2:371.315 (043.2)

Редакційна колегія:

Новик О.П., доктор філологічних наук, професор кафедри української та зарубіжної літератури і порівняльного літературознавства, Бердянський державний педагогічний університет; **Харлан О.Д.**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української та зарубіжної літератури і порівняльного літературознавства, Бердянський державний педагогічний університет

*Друкується за рішенням вченої ради
факультету філології та соціальних комунікацій
Бердянського державного педагогічного університету
(протокол № 1 від 12.08.2023 р.)*

С 43 «Літати небом. Жити на Землі. Геопоетичні стратегії сучасних літературознавчих досліджень»: матеріали міжнародної наукової конференції (28–29.09.2023 р.) / [ред.кол.О. П. Новик, О.Д. Харлан]. Бердянськ : БДПУ, 2023. 368 с.

У збірнику вміщено матеріали доповідей і повідомлень міжнародної наукової конференції, що відбулася на базі факультету філології та соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету. Конференцію було присвячено питанням геопоетики в культурі, літературознавстві; проблематика доповідей спирається на потреби наукового літературознавства та практики викладання літератури у контексті геопоетичних концепцій.

Матеріали збірки можуть бути використані вчителями та студентами-філологами, викладачами, аспірантами, а також усіма, хто цікавиться сучасними проблемами дослідження літератури.

УДК 821.161.2:371.315 (043.2)

За зміст статей і правильність цитування відповідальність несуть автори

© Бердянський державний педагогічний університет, 2023

© Автори статей, 2023

Зарва В.А.	ПОВІСТЕЙ «ЗЕМЛЯ ГЕОРГІЯ» АНТОНА САНЧЕНКА)	121
Замбжицька Марта	ГЕОПОЕТИКА: ІСТОРІЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ПОНЯТТЯ, СТАНОВЛЕННЯ, НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ МІСЦЯ КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ В РОМАНІ ВАЛЕРІЯ ШЕВЧУКА «ТІНІ ЗНИКОМІ»	124 128
Землянська А.В.	ДУХ АНГЛІЇ В МАЛІЙ ПРОЗІ ОЛЬГИ ДЕРКАЧОВОЇ (ЗА ЗБІРКОЮ «ПАЛЬТО БРИТАНСЬКОЇ КОРОЛЕВИ»)	131
Зубрицька М.О.	ЛАНДШАФТ, ПАМ'ЯТЬ, ОБРАЗ: КРАЄВИД ЯК МАРКЕР НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ХІХ СТОЛІТТЯ	135
Івашків-Ващук О.В.	ЛАНДШАФТНІ КОНЦЕПТИ В ІДИЛІЯХ ТЕОКРИТА: ЛЕКСИЧНИЙ ТА СТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТИ	138
Ісаєв І. Р.	ОБРАЗИ СЕЛА ТА МІСТА В НОВЕЛАХ ІВАННИ ЧОРНОБРИВЕЦЬ	142
Ісапчук Ю.В.	ПРО ГОЛОДОМОР 1932–1933 РР. ГЕОПОЕТИКА ЦИКЛУ «ВИДИ СМЕРТІ»: ІНГЕБОРГ БАХМАН ТА КАРТОГРАФУВАННЯ ПРОСТОРУ	147
Качак Х. І.	КАРТОГРАФІЯ ЯК МЕДІЙНИЙ ФЕНОМЕН У ЛІТЕРАТУРНОМУ РЕПОРТАЖІ	149
Кізілова Д.О.	УРБАНІСТИЧНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКИХ МІСТ ЯК ЕЛЕМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ	152
Ковальчук Н. В	МРІЇ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ ПРО МОРЕ І ПОДОРОЖІ В ХУДОЖНІЙ БІОГРАФІЇ ВАЛЕРІЇ ВРУБЛЕВСЬКОЇ «ШАРІТКА З	

5. Приліпко І. Художній синкретизм твору Валерія Шевчука Тіні зникомі. *Волинь-Житомиричина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем*, Житомир 2010. С. 138–143.
6. Тарнашинська Л. Художня галактика Валерія Шевчука. Київ 2001. С. 244.
7. Шевчук В. Тіні зникомі. Київ 2002 С. 304.

Землянська А.В.,
кандидат філологічних наук, доцент
Таврійський державний агротехнологічний
університет імені Дмитра Моторного

ДУХ АНГЛІЇ В МАЛІЙ ПРОЗІ ОЛЬГИ ДЕРКАЧОВОЇ (ЗА ЗБІРКОЮ «ПАЛЬТО БРИТАНСЬКОЇ КОРОЛЕВИ»)

Ольга Деркачова – сучасна українська письменниця з м. Івано-Франківськ. Її авторський стиль вирізняється особливою емоційною насиченістю, елементами магічного реалізму, глибоким висвітленням внутрішнього світу ліричних героїнь тощо.

Окрему увагу дослідники приділяють часопросторовій організації прози мисткині, зокрема розмежуванню «свого» / «чужого» простору. Їх студії зосереджується на маркуванні письменницею просторових площин за допомогою олфакторних, смакових, тактильних та ін. образів, розмежуванні у творах жіночого («свого») та чоловічого («чужого») просторів, які співіснують ніби паралельно [2; 3 та ін.]. При цьому наявні дослідження хронотопу творів письменниці не торкаються імагологічних аспектів: національних духовних основ творчості авторки та елементів інших культур, що проступають у її текстах.

Якщо брати прозову творчість О. Деркачової в цілому, то навряд чи можна говорити про якийсь конкретний образ чи наскрізний мотив. Це радше алюзії на чужі культурні традиції, їхній вплив на поезику художнього тексту письменниці, найбільш відчутним серед яких є «дух» Англії. Вважаємо, це

слово точніше передає внутрішній зв'язок прози мисткині з англійською культурою та ментальністю.

Очевидно, на творчості О. Деркачової позначилось її зацікавлення як науковиці літературною казкою Великобританії, що передбачало не лише оволодіння англійською мовою на відповідному рівні, щоб читати художні тексти в оригіналі, а й вивчення духовних основ, особливостей менталітету, історії держави. Уперше цей вплив англійської культури стає помітним у другій прозовій збірці О. Деркачової «За лондонським часом» (2008). Книга отримала назву за однойменним оповіданням, що увійшло до видання. Коханий ліричної героїні знаходиться у Лондоні, і вже навіть електронні листи не здатні втримати їх стосунки (на заваді стають різні культурні й географічні світи, в яких вони перебувають, та ще й гендерні особливості сприйняття реальності). Та достатньо однієї дрібнички, прояву особливої уваги – і відстань вмить зникає. Два життєві світи персонажів перетинаються.

І все ж, у прозі О. Деркачової, якщо брати саме часопросторовий аспект, цей «лондонський» час, на нашу думку, радше співвідноситься з «особливим» чаюванням персонажів англійського класика Льюїса Керолла, коли часові межі порушуються, минуле стає реальнішим за теперішнє, а майбутнє залишається невизначеним, ілюзорним; учинки й слова головних героїнь творів видаються позбавленими здорового глузду, а реальність, що їх оточує, сповнена метаморфоз і знаків.

За цим самим принципом організована оповідь і в збірці «Пальто британської королеви» (2021). Читачі бачать світ очима мухи Галі, що розуміється на імперативах Канта й картинах Босха («Галя з верхньої полицки»), відчувають разом з ліричною героїнею любовні доторки й подихи вітрів («Вітри»), спостерігають за процесом народження людини («Невідворотність метелика») тощо. При цьому в одному з творів подане пряме відсилання до керролівської «Аліси...». Розповідаючи про бомбардування Лондона часів Другої світової війни та свій пережитий дитячий досвід переховування в метро, головна героїня твору «Труба» зізнається, що з дитинства любила читати книги Льюїса Керрола: *«Ця книга з мого мирного життя. Коли жила бабуся, коли дід влаштовував five o'clock*

tea, коли тато підкидав мене, його Алісу, майже до неба, коли мама дзвінко сміялася»[1, 8]. Саме тому доля її привела до метро, де від небезпеки загинути розтоптанною натовпом її врятував чоловік на ім'я Чарльз Доджсон (знову алюзія на Керрола. – А.З.), її майбутній чоловік. Тоді поруч із ним було їй було затишно, як колись у знайомому з книжок світі: *«Навколо крики. Плач, десь на землі вибухи. А він тримає мене. І між нами томик Шекспіра...»* [1, 10]. У натовпі тоді загинула мати героїні. Але сама історія, розповідаючи про далеку в часі й просторі жахливу подію, має світлу тональність і залишає по собі відчуття надії та сподівання на перемогу життя.

Англія, зокрема Лондон як її столиця, постає у збірці «Пальто британської королеви» свого роду метафорою простору, що є втіленням спокою, стабільності, у тому числі й внутрішньої, аристократизму духу. Це ті якості, які суголосні українському народові, але які поки що недоступні в повсякденному існуванні головних персонажів малої прози О. Деркачової.

Травматичний досвід втрати близької людини (насамперед через війну) або отримання нею інвалідності, її зради або байдужості не дають героїням творів відчувати себе комфортно навіть в урбаністичних пейзажах Лондона. Наприклад, головна героїня оповідання «Вишневі дощі» зізнається, що насолоджується дощовою погодою у Львові. Вона вважає, що саме дощ, будинки, бруківка – єдине, що залишається незмінним у цьому світі, а люди й інші об'єкти зникають з плином часу. Її коханий втратив ноги на війні, відтак кожен день є їх спільною боротьбою за життя, передусім внутрішньою боротьбою. Тож жінка сумує за *«сірою буденністю»*, яку називає *«стабільністю»*. Сестра коханого, Мар'яна, яка втратила у цій війні чоловіка, втекла до Лондона, подалі від дому, де була щаслива, і сина, який їй нагадував про померлого. Але навіть така далека відстань не дала їй сподіваного відчуття заспокоєння і стабільності, адже *«дощ там якийсь непевний»* [1, 164]. У випадку обох героїнь твору слова «усе без змін» уже звучать як вирок, а не жадане відчуття спокою.

Після оповідання «Труба», яке відкриває збірку, розповіді про російсько-українську війну та її вплив на долі персонажів

сприймаються як справжній виклик, який герої О. Деркачової успішно долають, хоча часто ціною самопожертви й утрат. Сила духу, внутрішній аристократизм ліричних героїнь авторки, які очікують на повернення коханих, допомагають їм адаптуватись до нових умов «мирного» життя тощо, розкриваються в малій прозі письменниці через метафору британської корони. Так, наприклад, повія торгує своїм тілом, але й вона має відчуття гідності, тож не дивно, що їй уявляється, як вона гуляє Лондоном і зустрічає королеву, в якої є схоже пальто, про щось із нею розмовляє («Пальто британської королеви»). Вона усвідомлює своє місце тут і зараз, але поза роботою є такою самою людиною, гідною поваги, як і монарша особа. Тож має право на власні щирі почуття, а відтак дозволяє собі не брати гроші з клієнта, в якого закохалася.

Персонажі О. Деркачової, справжні «аристократи духу», проявляють галантність і стриманість, живуть ідеалами, а не сірою буденністю, не бояться мріяти й боротися за свої мрії. Вони є живими людьми в повноті своїх відчуттів, а не бездушними істотами, що керуються меркантильними інтересами. Власне, в анотації до книги йдеться саме про це: оповідання не про королеву чи її пальто, не про Англію взагалі, а про «надію, що хтось галантно розкриє парасольку або накине на змерзлі плечі пальто тому, хто потребуватиме» [1]. І в цій людяності, готовності підтримати українці не менш благородні, ніж, наприклад, представники британської корони.

Отже, образ Англії, алюзії на англійську культуру слугують у малій прозі О. Деркачової свого роду маркером європейських загальнолюдських цінностей, мірилом стабільності й внутрішнього спокою, яких прагнуть українці та яких вони варті.

Література

1. Деркачова О. Пальто британської королеви: оповідання. Брустурів: Дискурсус, 2021. 176 с.
2. Землянський А.М. Опозиція «свій / чужий» як просторова домінанта малої прози О. Деркачової. *Humanitarian paradigm*. 2018. С. 100–108.
3. Коваленко А. Формування «свого / чужого» простору як засіб психологізації оповіді у збірці О. Деркачової «За лондонським

часом». *Українські студії в європейському контексті*. 2020. №1. С. 90–95.

Зубрицька М.О.,
кандидат філологічних наук,
Львівський національний університет імені Івана Франка

ЛАНДШАФТ, ПАМ'ЯТЬ, ОБРАЗ: КРАЄВИД ЯК МАРКЕР НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ХІХ СТОЛІТТЯ

Українська поезія ХІХ століття всупереч жорсткій політиці переслідування української мови та культури, зуміла подолати просторову розрізненість України з її виразними локальними ідентичностями та сформувати консолідаційну модель національної ідентичності. Українські поети ХІХ століття часто використовують образ краєвидів як маркер національної ідентичності, який відіграє особливу роль у конструюванні єдиного духовного простору та формуванні спільних почуттів. Образи краєвидів у текстах Тараса Шевченка та українських поетів-романтиків можна розглядати як реперну точку емоційної напруги при навігації колективної рецепції [1]. Образна символізація краєвиду давала змогу поетам із різних куточків розділеної України активувати пам'ять про минуле, що взаємодіє з теперішнім, і моделювати образ нового майбутнього. Текстуальні стратегії просторової поезики дозволяли українським поетам деконструювати межі та кордони і водночас символічно перемаркувати простір України через його детериторизацію та ретериторизацію. Зокрема, образи краєвиду в українському поетичному дискурсі ХІХ століття маркують символічний простір і надають йому комунікативної значущості, визначають типові елементи ландшафтного репертуару, корелюють з мотивами пам'яті, формують семантичну когерентність відповідно до тодішньої культурницької місії формування єдиного духовного простору. Образи краєвидів, як легко впізнавана, поетична (ре)візія уявної просторової дійсності органічно проникала в народну уяву, і ставала вербалізованим